

بازار سرمایه اسلامی

سال سیزدهم / شماره سی و پنجم / بهار و تابستان ۱۴۰۳

گواهی کاهش انتشار آلاینده‌گی

القرآن

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِذْ أَنْ
تَكُونِ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ
كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا

ای کسانی که ایمان آورده اید!
اموال یکدیگر را به باطل
(واز طرق نامشروع) نخورید
مگر اینکه تجارتی با رضایت شما
انجام گیرد.

ترجمه آیه ۲۹ سوره نساء

سازمان بورس و اوراق بهادار
مدیریت پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی
اداره مطالعات مالی اسلامی

بولتن بازار سرمایه اسلامی

سال سیزدهم / شماره سی و پنجم / بهار و تابستان ۱۴۰۳

موضوع این شماره:

گواهی کاهش انتشار آلایندگی

پدید آورندگان:

محمود کریمی

(معاون توسعه شرکت بورس انرژی ایران)

دکتر محمدرضا عالمی

(سرپرست اداره نظارت بر بورس های کالایی سازمان بورس و اوراق بهادار)

محمد مهدی فریدونی

(کارشناس اداره مطالعات مالی اسلامی سازمان بورس و اوراق بهادار)

مجید بویان مهر

(رئیس اداره مطالعات مالی اسلامی سازمان بورس و اوراق بهادار)

با تشکر از: دکتر محمد توحیدی

(مشاور مدیریت پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی سازمان بورس و اوراق بهادار)

فهرست:

● دیباچه / ۲

● معرفی گواهی انتشار آلایندگی / ۴

● بازارهای مالی فعال در حوزه گواهی کاهش انتشار آلایندگی / ۷

● بازیگران مبادلات گواهی کاهش انتشار آلایندگی / ۸

● فرآیند عملیاتی بازار گواهی های کاهش انتشار آلایندگی / ۹

● بررسی قوانین و مقررات مربوط به گواهی کاهش انتشار آلایندگی / ۹

● پیش نیازهای راه اندازی بازار گواهی های کاهش انتشار آلایندگی در ایران / ۱۴

● پتانسیل های بورس انرژی ایران برای بازار گواهی های کاهش انتشار آلایندگی / ۱۵

● گام هایی اجرایی جهت راه اندازی اوراق کاهش انتشار آلایندگی / ۱۵

● مصوبه کمیته تخصصی فقهی در خصوص انتشار گواهی کاهش انتشار آلایندگی / ۱۷

● تبیین ابعاد فقهی گواهی کاهش انتشار آلایندگی / ۱۸

● وضعیت اجرایی شدن مصوبات کمیته تخصصی فقهی / ۲۰

● منابع / ۲۳

دیباچه

وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْرُونٍ

و زمین را گسترديم و در آن کوه های استوار برنهاديم و در آن از هر چیز متناسب و موزون رویاندیم...
(سوره حجر آیه ۱۹)

۱۲. مصرف و تولید مسئولانه
۱۳. اقدامات اقلیمی
۱۴. زندگی زیر آب
۱۵. زندگی روی زمین
۱۶. صلح، عدالت و نهادهای قوی
۱۷. شراکت برای اهداف

قرآن کریم در آیات متعددی به موضوع محیط‌زیست و حفاظت از آن اشاره کرده است و این مسئله از صدر اسلام به عنوان یکی از آموزه‌های اصلی در کلام وحی مورد تأکید قرار گرفته است. در پرتو عقلانیت و وحی، موضوع حفاظت از محیط‌زیست در دهه‌های اخیر در محافل علمی و بین‌المللی نیز مورد اهتمام قرار داشته و در چند سند بین‌المللی، ضوابطی در خصوص آن مطرح شده است.

در این راستا، موضوع توسعه پایدار هم از مفاهیم کلیدی در حوزه توسعه است که در دهه اخیر مباحث زیادی در مورد آن مطرح شده است. پایداری در توسعه امری فراتر از صرف توسعه است و این مفهوم، سازوکار توسعه را به شاخصه‌هایی همچون توجه به مسائل زیست‌محیطی گره می‌زند. در این راستا، سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۵ اقدام به تدوین سند توسعه پایدار نمود و ۱۷ هدف را به عنوان اهداف توسعه پایدار به شرح ذیل را در سطح بین‌الملل مطرح کرد. اهداف توسعه پایدار سازمان ملل شامل به منظور دستیابی به آینده‌ای بهتر و پایدارتر برای همه انسان‌ها و کره زمین طراحی شده‌اند.

همان‌گونه که اهداف هفتم، سیزدهم و هفدهم این سند بیان می‌کند، ضروری است مؤلفه‌های زیست‌محیطی در برنامه‌ریزی‌های توسعه نقش‌آفرینی کنند و با مشارکت جمعی، مسیر تحقق این توسعه پایدار فراهم گردد.

بر این مبنای، برای تحقق توسعه پایدار، بازارهای مالی باید مسیر تأمین مالی آن را تسهیل کنند و نقش خود در نظام حاکمیت آن را ایفا نمایند. نظام‌های بانکی و بازار سرمایه، به‌عنوان دو رکن اساسی در هر نظام مالی از روش‌های مختلفی همچون اعطای یارانه برای بازپرداخت اقساط تسهیلات مرتبط با توسعه پایدار، در نظر گرفتن رتبه‌بندی‌های خاص، تسهیل توسعه نهادهای مالی مرتبط با آن و مانند آن‌ها سعی در نقش‌آفرینی در این مسیر دارند. بازار سرمایه جمهوری اسلامی ایران هم بعد از تأسیس بورس انرژی در سال ۱۳۹۱ و به موجب مصوبه شورای عالی بورس و اوراق بهادار تأسیس شد و به‌عنوان یکی از بورس‌های چهارگانه در بازار سرمایه ایران با هدف تسهیل انتشار و معاملات ابزارهای مالی مرتبط با حوزه انرژی از قبیل برق، نفت و مانند آنها فعالیت خود را آغاز کرد. گواهی کاهش انتشار آلاینده‌گی از موضوعاتی است که از سوی شرکت بورس انرژی ایران برای توسعه محصولات مرتبط با حوزه انرژی با تأکید بر توسعه پایدار معرفی شده است.

گواهی کاهش انتشار آلاینده‌گی یک ورقه بهادر است که

۱. از بین بردن فقر
۲. پایان دادن به گرسنگی
۳. سلامت و رفاه
۴. آموزش باکیفیت
۵. برابری جنسیتی
۶. آب پاک و بهداشت
۷. انرژی مقرون به صرفه و پاک
۸. کار شایسته و رشد اقتصادی
۹. صنعت، نوآوری و زیرساخت
۱۰. کاهش نابرابری‌ها
۱۱. شهرها و جوامع پایدار

می‌شود ابعاد مختلف این مسئله تبیین گردد. تدوین این بولتن، حاصل کار کارشناسی مشترک شرکت بورس انرژی ایران، اداره نظارت بر بورس‌های کالایی سازمان بورس و اوراق بهادار و اداره مطالعات مالی اسلامی مدیریت پژوهش توسعه و مطالعات اسلامی سازمان بورس و اوراق بهادار است.

در این راستا، از محققان و صاحب‌نظران خواهشمندیم نظرات خود در خصوص محتوای این بولتن را در اختیار اداره مطالعات مالی اسلامی از طریق شماره تماس ۸۴۰۸۳۱۷۷ با همکاران ما به اشتراک بگذارند. امید است ما حاصل کار در شناساندن ابعاد مختلف این ابزار مالی جدید مثمرتر باشد.

مجید پویان مهر

رئیس اداره مطالعات مالی اسلامی

مدیریت پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی

سازمان بورس و اوراق بهادار

آبان ۱۴۰۳

سازوکاری مبتنی بر بازارهای مالی را جهت تشویق صاحبان صنایع و تولیدکنندگان به رعایت الزامات زیست‌محیطی در عین حفظ توان تولید خود فراهم می‌آورد. این ابزار مالی در بازارهای سرمایه توسعه‌یافته به‌عنوان یک ورقه بهادار شناسایی شده است و تجربه انتشار آن در برخی از بازارهای سرمایه وجود دارد.

بولتن حاضر با هدف تبیین ابعاد مختلف مالی اجرایی حقوقی و فقهی گواهی کاهش انتشار آلاینده‌گی در بازار سرمایه ایران تدوین شده است. بعد از تدوین سازوکار پیشنهادی جهت عملیاتی‌شدن انتشار این گواهی‌ها از سوی شرکت بورس انرژی ایران و ارائه آن به سازمان بورس و اوراق بهادار، بررسی ابعاد فقهی این موضوع در دستور کار کمیته تخصصی فقهی قرار گرفت و بعد از دو جلسه بحث و بررسی در نهایت مصوبه کمیته تخصصی فقهی در این خصوص اعلام گردید.

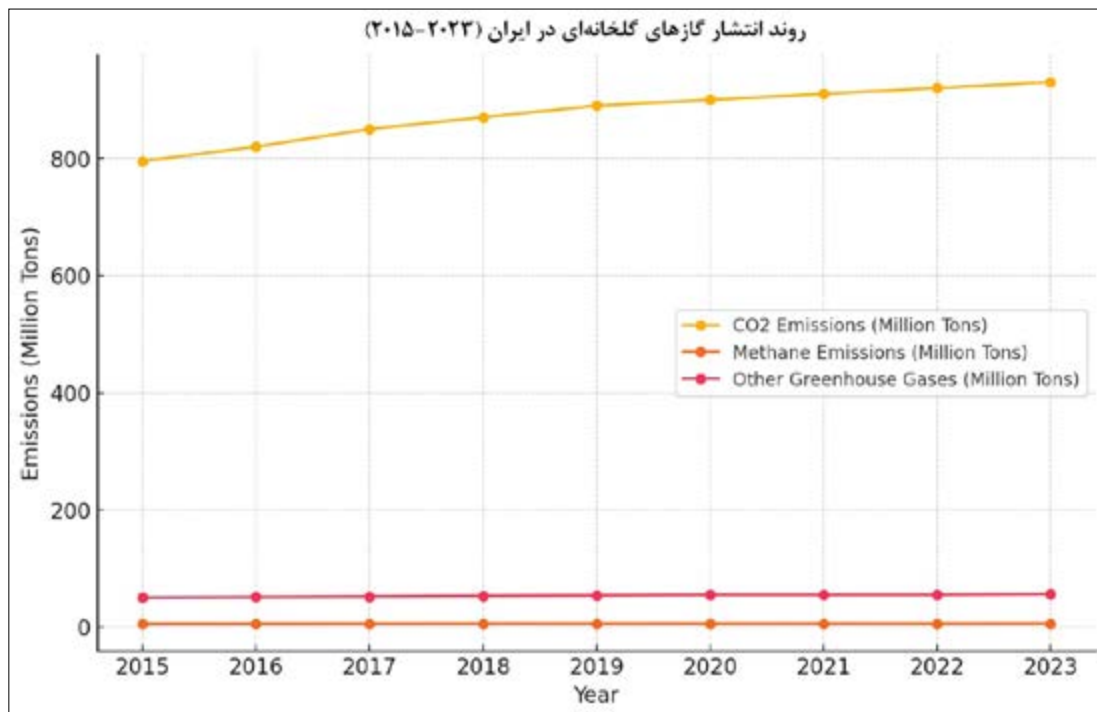
برای عملیاتی‌شدن این موضوع علاوه بر مباحث فقهی لازم است سازوکارهای نظارتی و مقرراتی سامانه‌های معاملات هم‌به‌روزسازی شود تا شاهد انتشار این گواهی‌ها در بازار سرمایه باشیم. برای این منظور در این بولتن سعی

معرفی گواهی کاهش انتشار آلاینده‌ها

مقدمه

گرمایش جهانی و تغییرات اقلیمی از جمله مهم‌ترین چالش‌های پیش روی بشر در قرن حاضر محسوب می‌شوند. افزایش غلظت گازهای گلخانه‌ای در جو زمین، ناشی از فعالیت‌های انسانی، به‌عنوان عامل اصلی این پدیده شناخته شده است. در این میان، دی‌اکسیدکربن (CO₂) به‌عنوان مهم‌ترین گاز گلخانه‌ای، سهم عمده‌ای در تشدید اثر گلخانه‌ای و گرمایش زمین دارد. ایران به‌عنوان یکی از کشورهای در حال توسعه، سهم قابل توجهی در انتشار گازهای گلخانه‌ای دارد. بر اساس آمارهای بین‌المللی، ایران در رتبه هفتم کشورهای منتشرکننده دی‌اکسیدکربن قرار دارد.

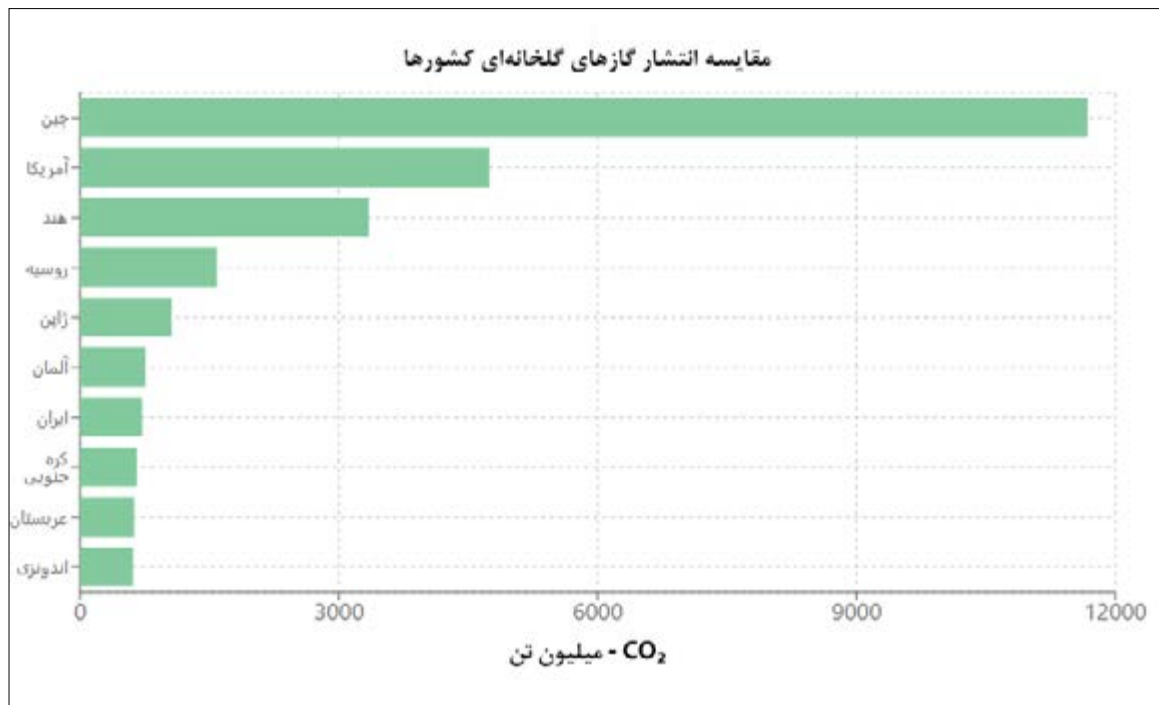
و دستیابی به اهداف توسعه پایدار، در دستور کار قرار گرفته است.

ابزارهای اقتصادی کنترل آلودگی عبارتند از:

الف) روش‌های مشوق مالی: این روش‌ها به منظور تشویق فعالیت‌های زیست‌محیطی و کاهش آلودگی‌ها طراحی شده‌اند. هدف این است که با ارائه مشوق‌های مالی، شرکت‌ها و پروژه‌های سبز انگیزه بیشتری برای کاهش اثرات منفی خود بر محیط زیست داشته باشند. به عنوان مثال می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

➔ **وام‌های کم‌بهره:** دولت‌ها یا نهادهای مالی، به

جامعه جهانی در سال‌های اخیر تلاش‌های گسترده‌ای را برای مقابله با تغییرات اقلیمی و کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای آغاز کرده است. کنوانسیون چارچوب سازمان ملل متحد در مورد تغییرات اقلیمی (UNFCCC) و پروتکل کیوتو از جمله مهم‌ترین توافقات بین‌المللی در این زمینه هستند. ایران نیز به‌عنوان یکی از کشورهای عضو UNFCCC و پروتکل کیوتو، متعهد به کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای خود شده است. در این راستا، راه‌اندازی بازار گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده‌ها به‌عنوان یکی از مکانیزم‌های کارآمد برای کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای

طور مستقیم بر هزینه تولید شرکت‌ها تأثیر می‌گذارد و آنها را تشویق به استفاده از منابع انرژی پاک‌تر می‌کند.

➔ **جریمه‌های عدم رعایت استانداردهای زیست**

محیطی: اگر شرکت‌ها به استانداردهای زیست‌محیطی تعیین شده از سوی دولت پایبند نباشند، با جریمه‌های مالی مواجه می‌شوند. این جریمه‌ها بسته به میزان و نوع آلاینده‌هایی که شرکت تولید می‌کند، متغیر است و به عنوان یک ابزار بازدارنده برای کاهش آلودگی‌ها عمل می‌کند.

(ج) روش‌های مبتنی بر بازار: این روش بر مبنای استفاده از بازارهای مبتنی بر مبادلات گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده‌ها (مانند گواهی‌های کربن) است و یکی از ابزارهای مهم در مقابله با تغییرات اقلیمی و کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای به شمار می‌رود. در این روش، مکانیزم‌های بازار به کار گرفته می‌شوند تا از طریق قیمت‌گذاری و مبادله گواهی‌ها، کاهش انتشار آلاینده‌ها را تشویق کنند. منظور از حمایت ایجاد و پشتیبانی از بازارهای مبادلات گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده‌ها است که شامل موارد مختلفی از جمله حمایت‌های قانونی، نظارتی، مالی و فنی است که توسط دولت‌ها و نهادهای مرتبط ارائه می‌شوند تا این بازارها به درستی عمل کنند و به اهداف زیست‌محیطی و اقتصادی خود برسند.

در این روش بنگاه‌های آلاینده نسبت به تحویل مجوزها

پروژه‌هایی که در زمینه حفظ محیط زیست فعالیت می‌کنند، وام‌های کم‌بهره یا بدون بهره ارائه می‌دهند تا هزینه‌های اجرای پروژه کاهش یابد.

➔ **معافیت‌های مالیاتی:**

شرکت‌هایی که فناوری‌های پاک و دوست‌دار محیط زیست را به کار می‌گیرند یا در پروژه‌های سبز سرمایه‌گذاری می‌کنند، از معافیت‌های مالیاتی برخوردار می‌شوند. این معافیت‌ها باعث کاهش بار مالیاتی شرکت‌ها و در نتیجه افزایش جذابیت سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیست‌محیطی می‌شود.

➔ **اعطای یارانه به فناوری‌های پاک:**

دولت‌ها با ارائه یارانه به شرکت‌ها و پروژه‌هایی که از فناوری‌های پاک استفاده می‌کنند، هزینه‌های این فناوری‌ها را کاهش داده و استفاده از آنها را جذاب‌تر می‌کنند.

(ب) روش‌های جریمه مالیاتی:

این روش‌ها به عنوان یک ابزار تنبیهی به کار گرفته می‌شوند تا شرکت‌ها را از فعالیت‌های آلاینده بازدارند. در این روش، دولت‌ها با وضع مالیات‌های سنگین و جریمه‌های مالی، شرکت‌هایی که مقادیر زیادی از آلاینده‌ها را تولید می‌کنند، تحت فشار قرار می‌دهند. این جریمه‌ها می‌توانند شامل موارد زیر باشند:

➔ **مالیات بر آلاینده‌ها:**

شرکت‌هایی که از سوخت‌های فسیلی استفاده کرده و مقادیر زیادی دی‌اکسید کربن یا دیگر آلاینده‌ها را به محیط زیست منتشر می‌کنند، باید مالیات‌های بیشتری پرداخت کنند. این نوع مالیات‌ها به

و کمتر آلاینده تولید می‌کنند، از فروش گواهی‌ها سود می‌برند.

برای کارآمدی این بازارها، نیاز به حمایت‌های قانونی و نظارتی وجود دارد. دولت‌ها با ایجاد چارچوب‌های قانونی و تنظیم مقررات، می‌توانند اطمینان حاصل کنند که شرکت‌ها به سقف‌های تعیین‌شده برای انتشار آلاینده‌ها پایبند هستند و مبادله گواهی‌ها به شکل شفاف انجام می‌شود. علاوه بر این، دولت‌ها ممکن است به شرکت‌ها در ابتدا کمک کنند تا به بازارهای مبادله دسترسی پیدا کنند و از ابزارهای مالی مانند یارانه‌ها برای حمایت از توسعه فناوری‌های پاک بهره‌مند شوند.

بررسی تجربیات جهانی در این حوزه، بر کارایی و اثربخشی نظامات مبتنی بر مبادله در سازوکار عرضه و تقاضا نسبت به سازوکارهای هزینه‌ای دلالت دارد. همچنین، حمایت دولت‌ها و نهادهای نظارتی به معنی ایجاد زیرساخت‌ها، ارائه قوانین و مقررات لازم، کمک‌های مالی و فنی، و نظارت مستمر بر عملکرد بازار است تا بازارهای مبادله گواهی‌های آلاینده‌ها به شکل کارآمد، شفاف و پویایی عمل کنند و به اهداف کاهش آلاینده‌ها و حفاظت از محیط زیست دست یابند.

تعهد قانونی دارند. این بدان معناست که این بنگاه‌ها بر اساس قوانین و مقررات وضع‌شده، موظف هستند میزان انتشار آلاینده‌های خود را در محدوده سقف تعیین‌شده توسط نهاد نظارتی نگه دارند. در صورتی که نتوانند به این هدف دست یابند، باید گواهی‌های کاهش آلاینده‌ها متناسب با میزان اضافه انتشار خود را از بازار خریداری کنند و به نهاد نظارتی تحویل دهند. این گواهی‌ها به‌عنوان شواهدی برای جبران آلاینده‌ها اضافه تولید شده توسط آن‌ها عمل می‌کنند. در غیر این صورت، بنگاه‌ها با جریمه‌ها و محدودیت‌های قانونی مواجه می‌شوند که می‌تواند شامل پرداخت جریمه‌های مالی، محدودیت در فعالیت‌ها یا حتی توقف عملیات باشد. این ساختار قانونی باعث می‌شود که شرکت‌ها انگیزه‌ای برای کاهش آلاینده‌ها و استفاده از فناوری‌های پاک داشته باشند و در عین حال از فعالیت‌های اقتصادی خود محافظت کنند.

این بازارها از طریق سازوکارهای اقتصادی به شرکت‌ها انگیزه می‌دهند تا با کاهش میزان انتشار آلاینده‌های خود، نه تنها از پرداخت جریمه‌ها جلوگیری کنند بلکه بتوانند از فروش گواهی‌های اضافه‌ای نیز درآمد کسب کنند. در واقع، شرکت‌هایی که از فناوری‌های پاک‌تر استفاده می‌کنند

بازارهای مالی فعال در حوزه گواهی کاهش انتشار آلاینده‌گی

این برنامه، کاهش انتشار SO₂ از طریق مبادلات مالی است. تولیدکنندگان می‌توانند حق انتشار SO₂ را خرید و فروش کنند و از این طریق، کاهش آلاینده‌ها را مدیریت کرده و از ریسک‌های ناشی از نوسانات در انتشار آلاینده‌ها جلوگیری کنند. این نوع معاملات فیوچرز، به ویژه برای صنایعی که از زغال سنگ به عنوان منبع انرژی استفاده می‌کنند، اهمیت ویژه‌ای دارد.

نظام مبادله آلاینده‌ها در اتحادیه اروپا، اولین سیستم بین‌المللی مبادله انتشار کربن دی‌اکسید در جهان است که علاوه بر ۲۷ عضو اتحادیه اروپا، در سه کشور دیگر عضو منطقه اقتصادی اروپا شامل نروژ، ایسلند و لیختن اشتاین نیز عملیاتی شده است. اجرای این برنامه باعث کاهش نیمی از آلودگی CO₂ و کاهش ۴۰ درصدی انتشار گازهای گلخانه‌ای گردیده است. بورس European Energy Exchange از سال ۲۰۰۵، مبتنی بر نظام معاملاتی انتشار آلاینده‌ها در اتحادیه اروپا (EU ETS) مبادرت به راه‌اندازی معاملات گواهی کاهش انتشار آلاینده‌گی نموده است. در همین راستا و برای انجام معاملات مستمر بر روی این گونه مجوزها، بازار ثانویه این گواهی‌ها را نیز راه‌اندازی کرده است. علاوه بر بازار ثانویه، EEX در هر هفته چهار مرتبه حراج‌های اولیه این گواهی‌ها را به نیابت از ۲۴ عضو اتحادیه اروپا انجام می‌دهد که در چارچوب این حراج‌ها، اوراق مذکور برای نخستین بار بین مشارکت‌کنندگان در بازار تخصیص می‌یابد.

بازار آتی بورس بین‌قاره‌ای (ICE) یکی از بازارهای پیشرو در معاملات اوراق کاهش انتشار آلاینده‌گی است. انواع قراردادهای مشتقه رایج عرضه شده در این بازار (که بر اساس واحدهای کربنی طبقه‌بندی شده‌اند) عبارت‌اند از: CERs، EUAs، ERUs و EUAs. گواهی‌های EUA را می‌توان در انواع مختلفی همانند قراردادهای نقدی، فیوچرز، اختیار معامله ویا سوآپ با تاریخ‌های تحویل متنوع طراحی نمود.

همچنین چین، که بزرگ‌ترین تولیدکننده گازهای گلخانه‌ای در جهان است، در سال ۲۰۲۱ بازار ملی تجارت کربن خود را راه‌اندازی کرد. این بازار که اکنون به عنوان بزرگ‌ترین بازار مبادله کربن در جهان شناخته می‌شود، ابتدا

ابزارهای مالی مبادلات کاهش انتشار آلاینده‌گی، اولین بار به‌وسیله بورس آب‌وهوایی اروپا (ECX) عرضه گردید. این بازار در سال ۲۰۰۵ با معاملات بر روی فیوچرز تأسیس گردید. در ادامه راه و در سال ۲۰۱۰، ICE این بورس را تملیک نموده است. استانداردهای بالای ICE و ابزارهای این بازار موجبات نقدشوندگی بالاتر، کشف قیمت و شفافیت بیشتر در بازار گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده‌گی و بهبود تطبیق با استانداردهای طرح مبادله آلاینده‌ها در اروپا (EUETS) شده است.

برخی از بورس‌ها کوشیده‌اند برنامه‌هایی طراحی کنند که به نحوی بتوان منافع اقتصادی حاصل از سرمایه‌گذاری در طرح‌های کاهش انتشار گازهای آلاینده را بین فعالین بازار به معامله گذاشت. بورس بین‌المللی نفت در لندن (IPE)، طرحی را تحت عنوان «برنامه معاملات گازکربنیک» معرفی کرد که به موجب آن اولاً تولیدکنندگان CO₂ باید مجوزی مبنی بر سقف تولید CO₂ داشته باشند، ثانیاً اگر تولیدکننده‌ای بتواند با استفاده از تکنولوژی‌های برتر و یا هر ابزار دیگری، کمتر از سقف مجاز CO₂ منتشر کند، سهمیه استفاده نشده از انتشار CO₂ را بتواند در بورس به سایر تولیدکنندگانی که بالاتر از حد مجاز CO₂ منتشر کرده‌اند، بفروشد. از آنجایی که این معاملات در بازار فیوچرز صورت می‌گیرد، واحدهای تولیدی منتشرکننده CO₂ می‌توانند خود را در مقابل ریسک ناشی از مقادیر پیش‌بینی نشده CO₂ که به تبع تغییرات غیرقابل‌پیش‌بینی در عرضه و تقاضای محصولات حاصل می‌شود، به نحو مناسبی پوشش دهند. به عبارت دیگر، هدف از این گونه برنامه‌ها، مدیریت ریسک برای مبادله انتشار آلاینده‌های زیست‌محیطی ناشی از احتراق سوخت‌های فسیلی است

برنامه مشابهی توسط بورس شیکاگو (CBOT) در زمینه معاملات گازهای گلخانه‌ای اجرا شده است. این بازار برنامه‌ای برای معامله فیوچرز SO₂ (دی‌اکسید گوگرد) راه‌اندازی کرده است. SO₂ یکی از گازهای آلاینده اصلی در جو است که از سوختن سوخت‌های فسیلی منتشر می‌شود و مسئول بخش بزرگی از آلودگی هوا و تشکیل باران‌های اسیدی است. هدف

صنایع تولید برق را شامل می‌شود و انتظار می‌رود که به تدریج سایر بخش‌های صنعتی را نیز در بر گیرد. این اقدام چین به عنوان بخشی از تلاش‌های این کشور برای کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی و انتقال به انرژی‌های تجدیدپذیر به حساب می‌آید.

در جدول زیر انواع گواهی‌های مرتبط با حوزه کاهش انتشار آلاینده‌ها آورده شده است:

جدول ۱- انواع گواهی‌های مرتبط با کاهش انتشار آلاینده‌ها

نوع گواهی	توضیحات گواهی	بورس‌های معاملاتی
CER (Certified Emission Reduction)	گواهی کاهش انتشار معتبر که به پروژه‌های کاهش آلاینده‌ها در کشورهای در حال توسعه تحت مکانیزم توسعه پاک (CDM) صادر می‌شود.	ICE .NASDAQ OMX
ERU (Emission Reduction Unit)	واحد کاهش انتشار مربوط به پروژه‌های مشترک کاهش آلاینده‌ها (Joint Implementation) در کشورهای عضو پروتکل کیوتو.	ICE
EUA (European Union Allowance)	مجوزهای آلاینده‌ها صادر شده توسط سیستم مبادله آلاینده‌ها اتحادیه اروپا (EU ETS) که به شرکت‌ها و صنایع در اروپا اجازه می‌دهد مقدار معینی از آلاینده‌ها را منتشر کنند.	ICE .NASDAQ OMX
EUAA (European Union Aviation Allowance)	مجوزهای کاهش آلاینده‌ها مرتبط با صنعت هوایی اتحادیه اروپا که تحت برنامه EU ETS صادر می‌شود.	ICE .NASDAQ OMX

بازیگران مبادلات گواهی کاهش انتشار آلاینده‌ها

در بازار گواهی کاهش انتشار آلاینده‌ها چهار دسته بازیگر عمده وجود دارد:

۱. بنگاه‌های صرفه‌جو (فروشنده اوراق): این دسته شامل شرکت‌ها و صنایعی است که توانسته‌اند میزان انتشار آلاینده‌های خود را کمتر از سقف تعیین‌شده نگه دارند. این بنگاه‌ها به دلیل بهره‌گیری از فناوری‌های پاک یا بهینه‌سازی فرآیندهای تولید، گواهی‌های اضافی دریافت می‌کنند. این گواهی‌ها را می‌توانند در بازار به فروش برسانند و از این طریق کسب درآمد کنند. نقش این بنگاه‌ها در بازار، عرضه گواهی‌های کاهش آلاینده‌ها و فراهم کردن نقدینگی است.

۲. بنگاه‌های آلاینده (خریدار اوراق): این دسته شامل شرکت‌ها و صنایعی است که میزان انتشار آلاینده‌های آن‌ها بیشتر از سقف تعیین‌شده است. این بنگاه‌ها ملزم هستند که برای ادامه فعالیت و جلوگیری از جریمه‌های قانونی، گواهی‌های آلاینده‌ها را از بازار خریداری کنند. این تعهد قانونی به معنی این است که

اگر این شرکت‌ها نتوانند سقف انتشار خود را رعایت کنند، باید گواهی‌های معادل میزان آلاینده‌ها اضافه خود را تهیه و تحویل دهند، وگرنه مشمول جریمه‌ها و محدودیت‌های قانونی می‌شوند.

۳. بازارگردانان: این گروه به وسیله نهادهای نظارتی تأسیس شده و وظیفه آن‌ها تسهیل معاملات و حفظ نقدینگی در بازار است. آن‌ها بدون اینکه خود تعهدی در قبال کاهش انتشار آلاینده‌ها داشته باشند، از طریق خرید و فروش گواهی‌ها به تثبیت و تنظیم قیمت‌ها کمک می‌کنند. این واسطه‌ها با توسعه ابزارهای مشتقه نظیر قراردادهای فیوچرز، اختیار معاملات و سوآپ‌ها موجب پویایی و توسعه بازار می‌شوند.

۴. سرمایه‌گذاران و سفته‌بازان: این گروه شامل افرادی یا نهادهایی است که به دنبال سودآوری از نوسانات قیمت گواهی‌های آلاینده‌ها هستند. آن‌ها گواهی‌ها را به قصد کسب سود خرید و فروش می‌کنند و با افزایش نقدینگی بازار، به پویایی و کارایی بیشتر آن کمک می‌کنند.

فرآیند عملیاتی بازار گواهی های کاهش انتشار آلایندگی

می‌شود. این گواهی‌ها بر اساس میزان انتشار واقعی و با توجه به سقف انتشار تعیین شده تخصیص می‌یابند. صنایع و شرکت‌هایی که توانسته‌اند کمتر از سقف انتشار تعیین شده آلاینده تولید کنند، گواهی‌های اضافی دریافت می‌کنند که می‌توانند آنها را در بورس به فروش برسانند.

(۵) مبادله گواهی کاهش انتشار آلایندگی: شرکت‌ها و صنایع می‌توانند گواهی‌های خود را در بورس خرید و فروش کنند. شرکت‌هایی که بیش از حد مجاز آلاینده تولید کرده‌اند، ملزم به خرید گواهی‌های اضافی از بازار هستند تا بتوانند به فعالیت خود ادامه دهند. از سوی دیگر، شرکت‌هایی که کمتر از سقف تعیین شده آلاینده تولید کرده‌اند، می‌توانند گواهی‌های اضافی خود را به دیگر شرکت‌ها بفروشند و از این طریق درآمدزایی کنند.

(۶) نظارت و گزارش دهی: نهاد ناظر، بر عملکرد شرکت‌ها و صنایع در زمینه انتشار گازهای گلخانه‌ای نظارت می‌کند و گزارش‌های دوره‌ای منتشر می‌کند.

فرآیند عملیاتی این بازار شامل مراحل ذیل است:

(۱) تعیین سقف انتشار: دولت یا نهاد ناظر، سقف انتشار گازهای گلخانه‌ای را برای یک دوره زمانی مشخص تعیین می‌کند.

(۲) تخصیص سقف انتشار میان صنایع: سقف انتشار متناسب با شرکت‌ها و صنایع تخصیص داده می‌شود.

(۳) اندازه‌گیری انتشار توسط هر آلوده‌کننده: در این مرحله، صنایع و شرکت‌ها موظف به اندازه‌گیری دقیق میزان انتشار گازهای آلاینده خود می‌شوند. این اندازه‌گیری باید بر اساس استانداردهای تعیین شده توسط نهاد نظارتی و با استفاده از تجهیزات و سامانه‌های معتبر انجام شود. داده‌های جمع‌آوری شده از این اندازه‌گیری‌ها، مبنای تخصیص گواهی‌ها و بررسی عملکرد هر شرکت در کاهش آلایندگی خواهد بود.

(۴) تخصیص گواهی‌های کاهش انتشار: پس از اندازه‌گیری و بررسی میزان انتشار، گواهی‌های کاهش انتشار آلایندگی به شرکت‌ها و صنایع اختصاص داده

بررسی قوانین و مقررات مربوط به گواهی کاهش انتشار آلایندگی

زیست (تا پانزدهم اسفند ماه هر سال برای اجراء در سال بعد)، همچنین پالایشگاه‌های نفت و واحدهای پتروشیمی، علاوه بر مالیات و عوارض متعلق موضوع این قانون، مشمول پرداخت یک درصد (۱٪) از قیمت فروش به عنوان عوارض آلایندگی می‌باشند. واحدهایی که در طی سال نسبت به رفع آلایندگی اقدام نمایند، با درخواست واحد مزبور و تأیید سازمان حفاظت محیط زیست از فهرست واحدهای آلاینده خارج می‌گردند. در این صورت، واحدهای یاد شده از اول دوره مالیاتی بعد از تاریخ اعلام توسط سازمان مزبور به سازمان امور مالیاتی کشور، مشمول پرداخت عوارض آلایندگی نخواهند شد.

محل مصرف: عوارض موضوع این تبصره در داخل حریم

انتشار گواهی کاهش انتشار آلایندگی مستلزم نهایی شدن ظرفیت‌های حقوقی و مقرراتی در دستورالعمل‌ها، آئین‌نامه‌ها و سایر ضوابط اجرایی مربوط به آن است. برای شناخت این ضوابط و مقررات، در این بخش بولتن به بررسی ساختار حقوقی و مقرراتی مربوط به اجرایی شدن این گواهی‌ها خواهیم پرداخت.

(۱) جرائم و عوارض آلایندگی محیط زیست

مطابق تبصره ۱ ماده ۳۸ قانون مالیات ارزش افزوده مصوب ۱۳۸۷ واحدهای تولیدی آلاینده محیط زیست که استانداردها و ضوابط حفاظت از محیط زیست را رعایت نمی‌نمایند، طبق تشخیص و اعلام سازمان حفاظت محیط

شهرها به حساب شهرداری محل استقرار واحد تولیدی و در خارج از حریم بین دهیاری‌های همان شهرستان توزیع می‌گردد.

نکته قابل توجه این است که در بودجه ۱۳۹۹ بخشی از منابع دریافتی تحت عنوان عوارض آلاینده‌گی به صندوق ملی محیط زیست اختصاص یافته است. مطابق بند ن تبصره ۶ قانون بودجه ۱۳۹۹ سی و پنج درصد (۳۵٪) از عوارض آلاینده‌گی وصول شده از محل یک درصد (۱٪) از قیمت فروش تبصره (۱) ماده (۳۸) قانون مالیات بر ارزش افزوده به سازمان حفاظت محیط زیست (صندوق ملی محیط زیست) اختصاص می‌یابد تا پس از مبادله موافقتنامه با سازمان برنامه و بودجه کشور براساس ماده (۵) اساسنامه صندوق مذکور صرف اعطای تسهیلات مالی برای کاهش آلودگی‌های زیست محیطی و جلوگیری از تخریب محیط زیست شود.

با تغییر قانون مالیات ارزش افزوده در سال ۱۴۰۰، بخش الف فصل هفتم (مالیات‌ها و عوارض خاص) به عوارض سبز اختصاص یافته است. مطابق ماده ۲۷ این قانون، واحدهای تولیدی، صنعتی، معدنی و خدماتی آلاینده که به تشخیص سازمان حفاظت محیط زیست، حدود مجاز و استانداردهای زیست محیطی را رعایت نمی‌کنند، در صورتی که در مهلت زمانی که توسط سازمان مزبور برای آنها تعیین می‌شود، نسبت به رفع آلاینده‌گی خود اقدام نمایند، براساس معیارهایی نظیر شدت، مدت، نوع و مکان آلاینده‌گی با نرخهای نیم درصد، یک درصد و یک و نیم درصد، به مأخذ فروش کالا یا خدمات، مشمول عوارض سبز می‌شوند. این حکم در مورد کلیه واحدهای آلاینده، اعم از واحدهای معاف و غیرمعاف، صادراتی و واحدهای مستقر در مناطق آزاد تجاری-صنعتی و مناطق ویژه اقتصادی جاری است. معیارهایی که در تعیین سطح آلاینده‌گی واحدها، مبنای عمل سازمان محیط زیست قرار می‌گیرد، حداکثر سه ماه پس از لازم الاجراء شدن این قانون، توسط کارگروهی متشکل از نمایندگان سازمان حفاظت محیط زیست و وزارتخانه‌های بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، صنعت، معدن و تجارت، کشور و امور اقتصادی و دارایی (سازمان) تهیه می‌شود و به تصویب هیأت وزیران می‌رسد. میزان فروش واحدهای موضوع این ماده براساس سامانه مؤدیان یا اظهارنامه‌ای که به همین منظور به سازمان ارائه می‌شود، تعیین می‌گردد.

آنچه در تفاوت ماده ۲۷ قانون مالیات ارزش افزوده مصوب

۱۴۰۰ نسبت به تبصره ۱ ماده ۳۸ قانون مالیات ارزش افزوده مصوب ۱۳۸۷ تمایز دارد این است که در قانون قبلی واحدهای تولیدی آلاینده محیط زیست طبق تشخیص و اعلام سازمان حفاظت محیط زیست مشمول عوارض آلاینده‌گی می‌شدند در حالی که در قانون جدید، معیارهای مشخص در تعیین سطح آلاینده‌گی واحدها، مبنای عمل سازمان محیط زیست قرار می‌گیرد، در این راستا هیئت وزیران در جلسه ۱۴۰۱/۱۲/۲۱ به پیشنهاد کارگروه متشکل از نمایندگان سازمان حفاظت محیط زیست و وزارتخانه‌های بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، صنعت، معدن و تجارت، کشور و امور اقتصادی و دارایی (سازمان امور مالیاتی کشور) معیارهای تعیین سطح آلاینده‌گی واحدهای تولیدی صنعتی، معدنی و خدماتی آلاینده را تصویب و ابلاغ نمود.

همچنین مطابق اطلاعیه سازمان امور مالیاتی ایران درباره واحدهای آلاینده موضوع ماده ۲۷ قانون مالیات ارزش افزوده آمده است که واحدهای تولیدی، صنعتی، معدنی و خدماتی آلاینده که به تشخیص سازمان حفاظت محیط زیست، حدود مجاز و استانداردهای زیست محیطی را رعایت نکرده، در مهلت زمانی که توسط سازمان مزبور برای آنها تعیین شده است نسبت به رفع آلاینده‌گی خود اقدام نکرده‌اند و در دوره مالیاتی بهار سال ۱۴۰۲ توسط سازمان حفاظت محیط زیست آلاینده تشخیص داده شده‌اند، در اجرای تبصره (۴) ماده (۲۷) قانون مالیات ارزش افزوده از ابتدای دوره مالیاتی بعد (تابستان)، مشمول عوارض سبز هستند. واحدهای مکلفند اظهارنامه آلاینده‌گی (عوارض سبز) موضوع مربوط به دوره مالیاتی تابستان را حداکثر تا پایان مهر ماه، تسلیم و عوارض ابرازی را در مهلت مزبور به حساب تعیین شده واریز کنند. عدم تسلیم اظهارنامه در مهلت‌های مقرر برای واحدهایی که ملزم به تسلیم اظهارنامه هستند، موجب تعلق جریمه غیرقابل بخشودگی به میزان ۱۰ درصد عوارض موضوع این ماده می‌شود

منابع مصرف عوارض آلاینده‌گی: مطابق ماده ۴۰ قانون مالیات ارزش افزوده مصوب ۱۴۰۰ نحوه تخصیص عوارض و جریمه‌های آلاینده‌گی موضوع ماده (۲۷) این قانون مذکور را بدین صورت مشخص کرده است:

✓ برای هر شهرستان به نسبت جمعیت بین شهرداری‌ها، دهیاری‌ها و فرمانداری‌های (سهام روستاهای فاقد دهیاری و مناطق عشایری) همان شهرستان توزیع می‌گردد.

✓ در صورتی که آلودگی واحدهای بزرگ تولیدی (پنجاه

است نسبت به رفع آلاینده‌گی خود اقدام نکرده‌اند و در دوره مالیاتی بهار سال ۱۴۰۲ توسط سازمان حفاظت محیط زیست آلاینده تشخیص داده شده‌اند، در اجرای تبصره (۴) ماده (۲۷) قانون مالیات ارزش افزوده از ابتدای دوره مالیاتی بعد (تابستان)، مشمول عوارض سبز هستند. واحدهای مکلفند اظهارنامه آلاینده‌گی (عوارض سبز) موضوع مربوط به دوره مالیاتی تابستان را حداکثر تا پایان مهر ماه، تسلیم و عوارض ابرازی را در مهلت مزبور به حساب تعیین شده واریز کنند. عدم تسلیم اظهارنامه در مهلت‌های مقرر برای واحدهایی که ملزم به تسلیم اظهارنامه هستند، موجب تعلق جریمه غیرقابل بخشودگی به میزان ۱۰ درصد عوارض موضوع این ماده می‌شود.

۲) محل مصرف عوارض آلاینده‌گی

دریافت شده توسط دستگاه‌ها

مطابق ماده ۸ مصوبه هیئت وزیران در خصوص معیارهای تعیین سطح آلاینده‌گی واحدهای تولیدی صنعتی، معدنی و خدماتی آلاینده (۱۴۰۱/۱۲/۲۱)، دستگاه‌های موضوع ماده (۴۰) قانون ارزش افزوده، که عوارض آلاینده‌گی را دریافت و مصرف می‌نمایند، مکلفند حداقل پنجاه درصد (۵۰٪) از عوارض آلاینده‌گی را برای بهسازی، توسعه و نگهداری فضای سبز، توسعه ناوگان حمل و نقل عمومی با اولویت‌های فناوری‌های نوین، مدیریت پسماند، کاهش و رفع آلودگی، پایش آلودگی و تصفیه و بازچرخانی فاضلاب، بهینه‌سازی مصرف آب و انرژی در ساختمان‌ها و اماکن عمومی با نظارت و تأیید سازمان حفاظت محیط زیست و با

نفر و بیشتر) به بیش از یک شهرستان در یک استان سرایت کند، عوارض آلاینده‌گی هر شهرستان به نسبت جمعیت، اثرپذیری و فاصله از واحد آلاینده، در کمیته‌ای مرکب از رئیس سازمان برنامه و بودجه استان و فرمانداران شهرستان‌های ذی‌ربط، مدیرکل محیط زیست و مدیرکل امور مالیاتی استان بین شهرستان‌های متأثر توزیع می‌شود.

✓ در صورتی که شهرستان‌های متأثر از آلودگی در دو یا چند استان واقع شده باشند، اعضای کمیته توزیع‌کننده عوارض آلودگی واحدهای بزرگ (پنجاه نفر و بیشتر) متشکل از نماینده سازمان برنامه و بودجه کشور، رؤسای سازمان‌های مدیریت و برنامه‌ریزی استان‌های ذی‌ربط، نماینده سازمان حفاظت محیط زیست و نماینده ادارات کل امور مالیاتی استان‌های مربوطه براساس سیاست‌های اعلامی سازمان برنامه و بودجه کشور اقدام به توزیع عوارض آلاینده‌گی می‌کنند.

✓ عوارض و جریمه‌های آلاینده‌گی در مناطق آزاد تجاری-صنعتی و ویژه اقتصادی در مواردی که شهرداری و یا دهیاری در مناطق مذکور مستقر نمی‌باشد، حسب مورد به حساب منطقه آزاد تجاری-صنعتی و یا ویژه اقتصادی مربوط واریز می‌گردد.

همچنین مطابق اطلاعیه سازمان امور مالیاتی ایران درباره واحدهای آلاینده موضوع ماده ۲۷ قانون مالیات ارزش افزوده آمده است که واحدهای تولیدی، صنعتی، معدنی و خدماتی آلاینده که به تشخیص سازمان حفاظت محیط زیست، حدود مجاز و استانداردهای زیست محیطی را رعایت نکرده، در مهلت زمانی که توسط سازمان مزبور برای آنها تعیین شده

واحدهای مشمول نصب سامانه پایش برخط (واحدهایی که طبق تبصره (۳) ماده (۱۱) قانون هوای پاک^۱ - مصوب ۱۳۹۶ - موظف به نصب سامانه پایش برخط می باشند.) یا انجام خوداظهاری (واحدهایی که طبق تبصره (۴) ماده (۱۱) قانون هوای پاک^۲ - مصوب ۱۳۹۶ و مطابق با ضوابط خوداظهاری در پایش آلاینده‌گی، موظف به انجام خوداظهاری در پایش می باشند) مستند به ارایه نتایج حاصل از پایش، به شرح جدول زیر محاسبه می شود:

همکاری وزارتخانه های بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و کشور هزینه و گزارش آن را سالیانه به شورای برنامه ریزی و توسعه استان مربوط اعلام نمایند.

۳) نحوه اندازه گیری میزان آلاینده‌گی

مطابق ماده ۴ مصوبه هیئت وزیران در خصوص معیارهای تعیین سطح آلاینده‌گی واحدهای تولیدی صنعتی، معدنی و خدماتی آلاینده (۱۴۰۱/۱۲/۲۱)، عدد شاخص آلاینده‌گی

ردیف	نوع آلاینده‌گی	شماره معیار	عنوان معیار	وضعیت و وزن			
				میزان	وزن	میزان	وزن
۱	آلودگی هوا	۱	شدت آلودگی هوای کل واحد (بر اساس انحراف از حد مجاز آلودگی)	از ۵ تا ۱۰۰ درصد	۱۰۰	از ۱۰۱ تا ۵۰۰ درصد	۲۵۰
		۲	مدت آلاینده‌گی در سال بر اساس نتایج آزمایش	یک فصل در سال	۱۰	دو فصل در سال	۳۰
		۳	درصد پیشرفت فیزیکی اجرای برنامه‌های مصوب کاهش آلودگی هوا در بازه زمانی مشخص شده (حداکثر ۲ سال و غیرقابل تمدید)	بیش از ۹۰	-۱۰۰	بین ۷۶ تا ۹۰ درصد	-۷۰
۲	آلودگی آب	۱	شدت آلودگی آب کل واحد (بر اساس انحراف از حد مجاز آلودگی)	از ۵۰ تا ۱۰۰ درصد	۵۰	از ۱۰۱ تا ۵۰۰ درصد	۱۸۰
		۲	مدت آلاینده‌گی در سال بر اساس نتایج آزمایش	یک فصل در سال	۱۰	دو فصل در سال	۳۰
		۳	درصد پیشرفت فیزیکی اجرای برنامه‌های مصوب کاهش آلودگی آب در بازه زمانی مشخص شده (حداکثر ۲ سال و غیرقابل تمدید)	بیش از ۹۰ درصد	-۵۰	بین ۷۶ تا ۹۰ درصد	-۳۰
۳	آلودگی خاک	۱	شدت آلودگی خاک (بر اساس انحراف از حدود مجاز)	تا ۱۰۰ درصد	۵۰	بین ۱۰۱ تا ۵۰۰ درصد	۱۰۰
		۲	مدت آلاینده‌گی در سال بر اساس نتایج آزمایش	یک فصل در سال	۱۰	دو فصل در سال	۳۰
		۳	درصد پیشرفت فیزیکی اجرای برنامه‌های مصوب کاهش آلودگی خاک در بازه زمانی مشخص شده (حداکثر ۲ سال و غیرقابل تمدید)	بیش از ۹۰ درصد	-۵۰	بین ۷۶ تا ۹۰ درصد	-۳۰
۴	آلودگی صوتی	۱	شدت آلودگی صوتی (بر اساس انحراف از حدود مجاز)	کمتر از ۳۰ واحد (دسیبل)	۵	بین ۲۱ واحد تا ۵۰ واحد	۱۵
		۲	مدت آلاینده‌گی در سال بر اساس نتایج آزمایش	یک فصل در سال	۵	دو فصل در سال	۱۰
		۳	درصد پیشرفت فیزیکی اجرای برنامه‌های مصوب کاهش آلودگی صوتی در بازه زمانی مشخص شده (حداکثر ۱ سال و غیرقابل تمدید)	بیش از ۹۰ درصد	-۵	بین ۷۶ تا ۹۰ درصد	-۳
				مجموع		۱۰۰	

۱- تبصره ۳- واحدها و پروژه‌های بزرگ و متوسط درحال فعالیت یا جدید که برحسب قوانین و مقررات مشمول ارزیابی زیست‌محیطی می‌باشند، موظف به نصب و راه‌اندازی سامانه‌های پایش برخط لحظه‌ای (آنلاین) و ارسال اطلاعات روزآمد به مرکز پایش سازمان می‌باشند. صدور و تمدید پروانه‌های بهره‌برداری آنها، منوط به اجرای این تبصره است..
۲- تبصره ۴- کلیه مراکز، واحدهای صنعتی و تولیدی، حسب تشخیص سازمان مکلفند نسبت به نمونه‌برداری و اندازه‌گیری آلودگی هوا، در فاصله زمانی ممکن و در چهارچوب خوداظهاری، در پایش اقدام کنند.

۵) قانون برنامه پنج ساله هفتم

پیشرفت جمهوری اسلامی ایران

با توجه به اهمیت موضوع حفاظت از محیط زیست، ایجاد نظام یکپارچه ملی محیط زیست و توسعه اقتصاد سبز حضرت آیت الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی در اجرای بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی، در نامه‌ای به رؤسای قوا، سیاست‌های کلی محیط زیست را در تاریخ ۱۳۹۴/۰۸/۲۶ ابلاغ کردند. در بندهای ۸، ۱۰ و ۱۱ این متن بر گسترش اقتصاد سبز با تأکید بر صنعت کم کربن و اصلاح الگوی تولید در بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی سازگار با محیط زیست، استقرار نظام حساسی زیست محیطی در کشور با لحاظ ارزش‌ها و هزینه‌های زیست محیطی (تخریب، آلودگی و احیاء) در حساب‌های ملی و حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری‌ها و فناوری‌های سازگار با محیط زیست با استفاده از ابزارهای مناسب از جمله عوارض و مالیات سبز تأکید شده است.

در راستای اجرای سیاست‌های ابلاغی، ماده ۲۲ قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران سازمان حفاظت محیط زیست مکلف است حداکثر تا پایان سال دوم برنامه با همکاری سازمان و سایر دستگاه‌های اجرائی مرتبط، نسبت به ارزش‌گذاری اقتصادی منابع زیست محیطی، تعیین هزینه خسارات زیست محیطی و نحوه تخصیص آن برای طرح‌های زیست محیطی بر اساس آیین‌نامه‌ای که به تصویب هیأت وزیران می‌رسد، اقدام نماید.

✓ در مواردی که امکان نمونه‌گیری و آزمایش وجود ندارد، واحد موظف است در مهلت مقرر شده توسط اداره کل محیط زیست استان، نسبت به فراهم شدن امکان نمونه‌گیری و آزمایش اقدام نماید.

✓ واحدهایی که از انجام خوداظهاری، آرایه اطلاعات الزامی یا ایجاد امکان نمونه‌گیری و آزمایش در مهلت مقرر استنکاف می‌کنند، در اولین دوره بعد از تصویب این آیین‌نامه، مشمول پرداخت عوارض با نرخ نیم درصد (۰/۵٪)، دوره دوم مالیاتی مشمول پرداخت عوارض با نرخ یک درصد (۱٪) و از دوره سوم به بعد مشمول پرداخت عوارض با نرخ یک و نیم درصد (۱/۵٪) خواهند شد.

✓ واحدهای آلاینده فاقد مجوز فعالیت ملزم به پرداخت عوارض با نرخ یک و نیم درصد می‌باشند.

✓ به منظور بهبود عملکرد محیط زیستی و تشویق واحدها به کاهش یا رفع آلاینده‌گی، معیارهای عملکرد محیط زیستی واحد (تصویب برنامه‌های اجرایی مرتبط با کاهش آلودگی و درصد پیشرفت فیزیکی اجرای آنها) که با علامت منفی در جدول فوق درج شده است، بنا بر درخواست و با مسئولیت مدیرعامل واحد صنعتی در بازه زمانی مشخص شده (غیرقابل تمدید) و تنها برای یک‌بار در آلاینده‌گی مربوط، وزن معیارهای یادشده از شاخص آلاینده‌گی واحد مذکور کسر می‌گردد.

✓ چبرنامه‌های اجرایی مرتبط با کاهش آلودگی، صرفاً در محاسبات همان نوع آلاینده‌گی مورد محاسبه قرار می‌گیرد.

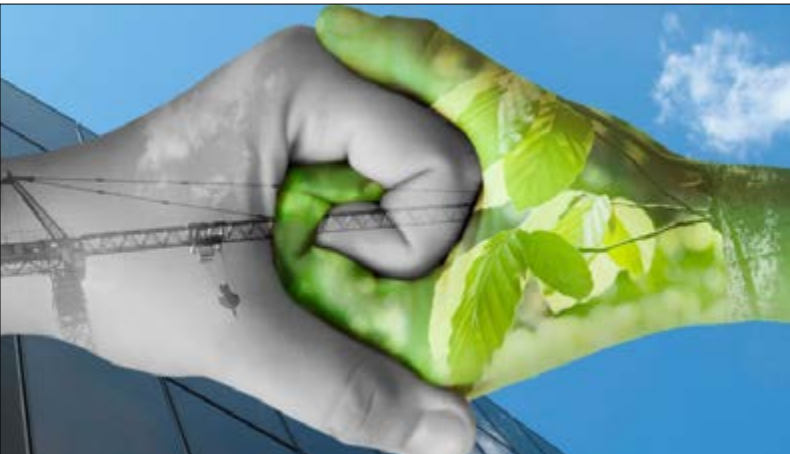
۴) مقررات تشویقی در خصوص کاهش آلاینده‌گی

مطابق ماده ۶ مصوبه هیئت وزیران در خصوص معیارهای تعیین سطح آلاینده‌گی واحدهای تولیدی صنعتی، معدنی و خدماتی آلاینده (۱۴۰۱/۱۲/۲۱)، واحدهایی که در یک دوره موفق به کاهش نرخ آلاینده‌گی به حداقل یک سطح پایین تر (معادل نیم درصد) شوند، در دوره بعدی مشمول پرداخت یک نرخ پایین تر عوارض آلاینده‌گی خواهند بود (حداکثر دوبرار). طرح (پروژه) ها و اقدامات لازم جهت کاهش شاخص آلاینده‌گی واحدهای تولیدی، صنعتی، معدنی و خدماتی در داخل هر واحد که جزئی از فرآیند بهره‌برداری می‌باشند، علی‌رغم افزایش ظرفیت از شمول ضوابط و معیارهای استقرار واحدها و فعالیت‌های صنعتی و تولیدی و ارزیابی اثرات محیط زیستی مستثنی هستند.

پیش‌نیازهای راه‌اندازی بازار گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده‌ها در ایران

راه‌اندازی بازار گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده‌ها در ایران نیازمند فراهم کردن زیرساخت‌های قانونی، نهادی و فنی است. که در ادامه بر هر یک از این موارد پرداخته خواهد شد.

الف) زیرساخت‌های قانونی اوراق کاهش انتشار آلاینده‌ها: آنچه که از بررسی قوانین و مقررات در خصوص نحوه دریافت و تخصیص عوارض و جرایم مربوط به آلاینده‌ها مشخص است در حال حاضر کشور رویه دریافت جرائم یا عوارض آلاینده‌ها را به عنوان یک ابزار تنبیهی به کار گرفته است؛ همچنین نحوه تخصیص منابع حاصل از عوارض دریافت شده نیز رویه یکسانی نداشته است. راه‌اندازی بازار گواهی کاهش انتشار آلاینده‌ها نیازمند مشخص شدن موارد ذیل در قوانین و مقررات است. در این راستا، موارد زیر نیز باید در تدوین قوانین و مقررات لحاظ شوند:

❶ **تعیین سقف مجاز انتشار آلاینده‌ها برای بنگاه‌ها:** نهاد ناظر باید قوانین و مقررات لازم جهت تعیین سقف برای انواع صنایع آلاینده متناسب با میزان تولید آن‌ها ارائه نماید.

❷ **تعریف گواهی‌های کاهش آلاینده‌ها در اسناد بالادستی:** لازم است این گواهی‌ها به صورت شفاف و مشخص در اسناد و قوانین بالادستی تعریف و به رسمیت شناخته شوند. این تعریف باید به گونه‌ای باشد که تمامی صنایع و فعالان اقتصادی ملزم به پیروی از آن باشند.

❸ **الزام قانونی صنایع به رعایت سقف انتشار:** باید قوانین مشخصی برای تعیین سقف انتشار آلاینده‌ها برای صنایع مختلف وضع شود. این قوانین می‌بایست صنایع را به رعایت این سقف‌ها موظف کند و در صورت تخلف، به آن‌ها الزام کند که گواهی اعتبار آلاینده‌ها مورد نیاز خود را از بورس مربوطه تهیه و معامله کنند.

❹ **تصویب قانون معامله گواهی‌های اعتبار آلاینده‌ها در بورس:** برای تضمین اجرایی بودن سازوکار بازار، لازم است قوانینی وضع شوند که به صراحت صنایع را ملزم به معامله گواهی‌های اعتبار آلاینده‌ها در بورس کنند. این قانون باید به گونه‌ای تدوین شود که در صورت عدم رعایت سقف انتشار تعیین شده، صنایع موظف به خرید گواهی‌های اضافی از بورس شوند تا بتوانند به فعالیت خود ادامه دهند.

❶ **تعیین جرایم عدم ارائه گواهی کاهش آلاینده‌ها:** بیش‌تر از آخرین قیمت‌های کشف شده در بورس: جهت وجود ضمانت اجرایی برای گواهی کاهش انتشار آلاینده‌ها، نیاز است تا در صورتی که یک آلاینده‌گر کم‌تر از میزانی که باید گواهی ارائه کرده است، جریمه شود.

❷ **مشخص شدن نحوه تخصیص منابع حاصل از جرایم عدم ارائه گواهی کاهش آلاینده‌ها:** نحوه تخصیص جرایم یک آلاینده‌گر باید به دقت مشخص شود. تا از اتلاف منابع جلوگیری شود.

❸ **ب) زیر ساخت‌های نهادی و فنی:** در راستای تسهیل اجرای این اوراق باید زیرساخت‌های فنی زیر ایجاد شوند:

❶ **تجهیز تأسیسات آلاینده به ابزارهای سنجش میزان آلاینده‌ها:** برای اندازه‌گیری دقیق میزان انتشار گازهای گلخانه‌ای، نیاز به استفاده از تأسیسات و تجهیزات سنجش میزان آلاینده‌ها است.

❷ **ایجاد یک نهاد مرکزی نظارتی:** برای نظارت بر عملکرد بازار و اطمینان از رعایت قوانین و مقررات، نیاز به ایجاد یک نهاد مرکزی نظارتی است. قوانین بالادستی در کشور، سازمان حفاظت محیط‌زیست را به عنوان نهاد تنظیم‌گر این بخش معرفی نموده است.

❸ **اتصال سامانه‌های سنجش به سامانه مرکزی:** برای جمع‌آوری و پردازش داده‌های مربوط به انتشار گازهای گلخانه‌ای، نیاز به اتصال سامانه‌های سنجش به یک سامانه مرکزی است.

پتانسیل‌های بورس انرژی ایران برای بازار گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده‌گی

اطمینان از اعتبار و صحت گواهی‌های کاهش آلاینده‌گی و پیگیری کاهش واقعی آلاینده‌ها کمک کند.

ب) برخورداری از سامانه‌های معاملاتی: بورس انرژی ایران دارای سامانه‌های پیشرفته معاملاتی است که با استانداردهای بین‌المللی همخوانی دارند و برای انجام معاملات متنوع از جمله معاملات اوراق بهادار، کالاها، و محصولات انرژی طراحی شده‌اند. این سامانه‌ها مزیت‌های مهمی برای راه‌اندازی بازار گواهی‌های کاهش آلاینده‌گی به همراه دارند:

➔ **زیرساخت فناوری قوی:** سامانه‌های معاملاتی بورس انرژی از زیرساخت فناوری قوی و مطمئنی برخوردارند که توانایی پردازش حجم بالایی از معاملات را با سرعت و دقت بالا دارند. این زیرساخت‌ها می‌توانند به راحتی برای معاملات گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده‌گی تنظیم شوند و از امنیت و صحت معاملات اطمینان حاصل کنند.

➔ **امکان ادغام با سیستم‌های بین‌المللی:** سامانه‌های معاملاتی بورس انرژی ایران از توانایی ادغام با سیستم‌های معاملاتی بین‌المللی برخوردار هستند. این امر بورس را قادر می‌سازد تا در صورت نیاز، به بازارهای جهانی گواهی‌های کاهش آلاینده‌گی متصل شود و معاملات بین‌المللی را تسهیل کند.

➔ **شفافیت و ردیابی معاملات:** سامانه‌های معاملاتی بورس انرژی دارای قابلیت‌های پیشرفته برای ثبت و ردیابی دقیق تمامی معاملات هستند. این شفافیت به جلوگیری از تقلب و اطمینان از معتبر بودن گواهی‌های کاهش آلاینده‌گی کمک می‌کند و موجب افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران به بازار می‌شود.

بورس انرژی ایران با توجه به تجربیات و زیرساخت‌های خود، می‌تواند نقش مهمی در راه‌اندازی و توسعه بازار گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده‌گی در کشور ایفا کند. برخی از پتانسیل‌های بورس انرژی ایران عبارت‌اند از:

الف) وجود قوانین و مقررات مالی در زمینه معاملات اوراق بهادار: بورس انرژی ایران از یک چارچوب قانونی و نظارتی جامع برای مدیریت معاملات اوراق بهادار برخوردار است. این قوانین و مقررات به دقت تدوین شده‌اند تا بازارهای مالی شفاف، کارآمد و پایدار باشند. برخی از پتانسیل‌های این بخش برای راه‌اندازی بازار گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده‌گی عبارتند از:

➔ **حمایت قانونی از معاملات مالی:** بورس انرژی ایران تحت نظارت سازمان بورس و اوراق بهادار ایران فعالیت می‌کند و قوانین محکمی برای محافظت از حقوق سرمایه‌گذاران و شفافیت در معاملات دارد. این چارچوب قانونی می‌تواند به خوبی برای مدیریت گواهی‌های کاهش آلاینده‌گی نیز به کار گرفته شود و از تقلب، سوءاستفاده، یا عدم شفافیت در معاملات جلوگیری کند.

➔ **قابلیت انطباق با مقررات جدید:** قوانین و مقررات موجود در بورس ایران قابلیت انعطاف‌پذیری بالایی دارند و می‌توان آن‌ها را برای سازگاری با معاملات گواهی‌های کاهش آلاینده‌گی تطبیق داد. این امر به بورس انرژی امکان می‌دهد تا با بهره‌گیری از مقررات موجود، سریع‌تر بازار گواهی‌های کاهش آلاینده‌گی را پیاده‌سازی کند.

➔ **حاکمیت شرکتی و نظارت دقیق:** بورس انرژی ایران از اصول حاکمیت شرکتی و نظارت دقیق بر فعالیت‌های شرکت‌ها و فعالان بازار برخوردار است. این نظارت دقیق می‌تواند به

گام‌های اجرایی جهت راه‌اندازی اوراق کاهش انتشار آلاینده‌گی

بورس انرژی ایران، بازارهای گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده‌گی فعال در دنیا را مورد بررسی قرار داده است تا از تجربیات آنها در راه‌اندازی این بازار در ایران استفاده کند. در همین راستا، برنامه‌ریزی‌های لازم برای راه‌اندازی بازار گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده‌گی در کشور از جمله پیش‌نیازهای قانونی و نهادی، پشتیبانی فنی و سامانه‌های معاملاتی و انطباق با سیستم‌های بین‌المللی انجام شده است.

➔ اخذ مجوز کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس

و اوراق بهادار: بورس انرژی ایران، به منظور فراهم‌سازی امکان مبادلات گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده، نسبت به اخذ نظر کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار اقدام نموده و این کمیته انجام معاملات این گواهی‌ها را از منظر شرعی بلا مانع اعلام نموده است.

➔ پیگیری تعریف ابزار مالی از شورای عالی بورس:

در گام بعدی، معامله‌پذیری این گواهی‌ها مستلزم تعریف آن در قالب یک ابزار مالی مصوب شورای عالی بورس و اوراق بهادار است. در این مسیر، بورس انرژی ایران اقدام به ارائه درخواست طرح و تصویب این ابزار مالی در شورای عالی بورس و اوراق بهادار نموده است.

➔ آماده‌سازی سامانه‌های معاملاتی: بورس انرژی ایران

با بررسی پیش‌نیازهای معاملاتی این گواهی‌ها، انجام اقدامات لازم جهت انطباق سامانه‌های معاملاتی خود با معاملات این ابزار مالی را در دستور کار قرار داده است.

انطباق سامانه‌های معاملاتی بورس انرژی ایران با معاملات گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده شامل ایجاد تغییرات و تطبیق‌هایی است که به سامانه‌های فعلی امکان مدیریت و انجام معاملات این نوع ابزارهای مالی را بدهد. برخی از این انطباق‌ها ممکن است شامل موارد زیر باشد:

➔ انطباق فنی سامانه‌های معاملاتی: برای این که بورس

انرژی ایران بتواند گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده را معامله کند، سامانه‌های موجود باید توانایی مدیریت، ثبت، و ردیابی این نوع دارایی‌های جدید را داشته باشند. این تغییرات شامل ایجاد زیرساخت‌های لازم برای پذیرش و پردازش گواهی‌های آلاینده‌گی به عنوان یک دارایی مالی، مشابه معاملات سهام و اوراق قرضه است.

➔ انطباق با قوانین و مقررات: معاملات گواهی‌های

کاهش انتشار آلاینده‌گی نیاز به انطباق با مقررات خاص مرتبط با محیط زیست و قوانین بازار کربن دارد. بورس باید اطمینان حاصل کند که سامانه‌های معاملاتی آن با مقررات ملی و بین‌المللی مربوط به انتشار گازهای گلخانه‌ای و کاهش آلاینده‌گی همخوانی دارند.

➔ افزایش شفافیت و نظارت: این معاملات نیاز به

سیستم‌های شفافیت بیشتر و قابلیت‌های نظارتی دارند. برای این که بتوان به درستی میزان کاهش انتشار آلاینده‌ها را تعیین کرد و از صحت و سقم معاملات اطمینان یافت، سامانه‌های بورس باید به گونه‌ای طراحی شوند که نظارت کافی بر حجم و اعتبار گواهی‌ها داشته باشند.

➔ ایجاد نقدشوندگی و کشف قیمت: بورس انرژی باید

سازوکاری را پیاده‌سازی کند که معاملات گواهی‌های کاهش آلاینده‌گی از نقدشوندگی کافی برخوردار باشند و فرآیند کشف قیمت برای این گواهی‌ها به درستی و با شفافیت صورت گیرد. این انطباق‌ها شامل طراحی الگوریتم‌ها و روش‌های کشف قیمت مناسب است.

➔ انطباق با سیستم‌های بین‌المللی: از آنجایی که

بسیاری از این گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده‌گی در سطح بین‌المللی معامله می‌شوند، سامانه‌های بورس باید قابلیت تبادل و همکاری با دیگر بورس‌ها و نهادهای بین‌المللی را داشته باشند تا امکان معامله گواهی‌های صادر شده توسط دیگر کشورها و سازمان‌ها نیز وجود داشته باشد.

این موارد به بورس انرژی ایران این امکان را می‌دهد تا به یک پلتفرم کارآمد برای تجارت گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده‌گی تبدیل شود و در عین حال از قوانین و مقررات زیست‌محیطی پیروی کند. در مجموع به نظر می‌رسد با عنایت به ضرورت کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و کارایی سازوکارهای بازار محور در کنترل انتشار این گازها، راه‌اندازی بازار گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده در ایران ضروری به نظر می‌رسد. بازار گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده می‌تواند به عنوان یک مکانیزم کارآمد در کنترل آلودگی و ارتقای سطح بهداشت و محیط‌زیست مورد استفاده قرار گیرد. در این راستا، بورس انرژی ایران به عنوان متولی بازار انرژی و خاستگاه بازار گواهی‌های کاهش انتشار آلاینده در کشور نقش کلیدی در راه‌اندازی و توسعه این بازار داشته و در تلاش است با هماهنگی سایر متولیان امر از جمله سازمان حفاظت محیط‌زیست، اقدامات مقتضی به منظور تسریع در راه‌اندازی این بازار را تسهیل نماید.

مصوبه کمیته تخصصی فقهی در خصوص

انتشار گواهی کاهش انتشار آلایندگی

جلسه شماره: ۲۹۲ و ۲۹۳ تاریخ برگزاری: ۱۳۰۲/۰۶/۰۷ و ۱۳۰۲/۰۷/۰۴	باسمه تعالی مصوبه کمیته تخصصی فقهی - سال هفدهم موضوع: گواهی کاهش انتشار آلایندگی	
--	--	--

جلسه کمیته تخصصی فقهی روز چهارشنبه مورخ ۱۳۰۲/۰۶/۰۷ با حضور آقایان مصباحی مقدم، رضایی، علوی (از اعضاء کمیته تخصصی فقهی)، صادقی، عالمی، پویان مهر (از سازمان بورس و اوراق بهادار) و نقوی (از شرکت بورس انرژی) و روز چهارشنبه مورخ ۱۳۰۲/۰۷/۰۴ با حضور آقایان مصباحی مقدم، رضایی، علیلوست، علوی، محمدی و مسمودی فر (از اعضاء کمیته تخصصی فقهی)، نقوی، کریمی (از شرکت بورس انرژی)، صادقی، عالمی، پویان مهر (از سازمان بورس و اوراق بهادار) و جمعی از کارشناسان و خبرگان مدعو در محل سازمان بورس و اوراق بهادار تشکیل گردید.

معرفی موضوع

یکی از مسیرهایی که کشورهای پیشرفته جهت کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای پیموده‌اند، استفاده از سازگار گواهی کاهش انتشار است. این گواهی، اوراق قابل مبادله ناشی از سرمایه گذاری در طرح های کاهش انتشار یا کربن زدایی (مانند کاشت درخت) در حجم محدودی هستند که سقف تخصصی از تولید آلودگی را برای هر آلوده کننده محیفا زیست معین می کند. در واقع هر واحد آلاینده که این اوراق را در اختیار دارد، مجوز تولید کالا و خدمات بیشتر بدون پرداخت جریمه یا هزینه های تبعی ناشی از آلایندهی خواهد داشت. در این اوراق چنانچه یک آلوده کننده کم تر از سقف تعیین شده ای که مجاز است، آلودگی منتشر نماید؛ حائز امتیاز خواهد شد و به وی اوراق تخصیص پیدا خواهد کرد. در این صورت وی قادر خواهد بود گواهی های خود را در بازار سرمایه به فروش رساند. همچنین در صورتی که یک بنگاه از مقدار مجاز، آلودگی بیش تری تولید کرده باشد؛ باید به مقدار لازم از این اوراق در بازار خریداری نماید.

گام های اجرایی استفاده از این اوراق به شرح زیر است:

گام اول: نهاد تنظیم گر مربوط با استفاده از سنجح های مشخص، نسبت به تعیین میزان سقف مجاز انتشار آلاینده توسط هر بنگاه آلوده گر اقدام می کند.

گام دوم: پس از انجام محاسبات آماری در رابطه با میزان انتشار گازهای گلخانه ای توسط کارشناسان نهاد تنظیم گر، متناسب با آن گواهی های کاهش انتشار آلایندهی صادر می شود.

گام سوم: دارندگان گواهی های کاهش انتشار آلایندهی می توانند اوراق خود را در بورس انرژی عرضه نمایند.

از کمیته فقهی پرسش زیر مطرح است:

معامله گواهی کاهش انتشار آلایندهی به لحاظ فقهی صحیح است؟

نظر کمیته تخصصی فقهی

کمیته تخصصی فقهی بعد از استماع نظرات کارشناسان و بحث های به عمل آمده چنین جمع بندی کرد:
نهاد تنظیم گر می تواند گواهی کاهش انتشار آلایندهی را در قالب امتیاز به صنایع مشمول قانون اختصاص دهد. در این صورت معامله گواهی های کاهش انتشار آلایندهی در قالب عقد بیع صحیح است.

محل امضاء اعضاء کمیته تخصصی فقهی، آقایان:

علامه رضا مصباحی مقدم
ابوالقاسم علیلوست
سید محمد تقی علوی
مجید رضایی
شاپور محمدی
فاطمه محسنی

تبیین ابعاد فقهی گواهی کاهش انتشار آلایندگی

جهت قضاوت در رابطه با صحت معاملات گواهی کاهش انتشار آلایندگی باید ماهیت این اوراق را مدنظر قرارداد. مطابق مصوبه کمیته تخصصی فقهی نهاد تنظیم گر می تواند گواهی کاهش انتشار آلایندگی را در قالب امتیاز به صنایع مشمول قانون اختصاص دهد. در این صورت معامله گواهی های کاهش انتشار آلایندگی در قالب عقد بیع صحیح است. جهت بررسی صحت معامله گواهی کاهش انتشار آلایندگی توجه به دو موضوع ضروری است.

۱. عین نبودن اوراق کاهش انتشار آلایندگی: اغلب فقها قائلند در که مبیع در عقد بیع باید عین باشد. ماده ۳۳۸ قانون مدنی بیه را تملیک عین به عوض معلوم دانسته است؛ اما قانونگذار در حقوق موضوعه تعریفی از عین ارائه نکرده است. اصل ۱۶۷ قانون اساسی به این موضوع اشاره دارد که در صورت سکوت یا نقض یا اجمال یا تعارض قوانین مدونه باید به منابع معتبر اسلامی یا فتاوی معتبر رجوع شود. مبیع در واقع نه دارای حقیقت شرعی است و نه منتشره، بلکه دارای معنای عرفی است که فقها به اعتبار عرف، آن را تعریف کرده بنابراین برای تعیین حقیقت آن بایستی به عرف توجه کرد (شیخ انصاری، ۱۴۱۵ ق، ج ۳، ص ۱۰). با توجه به این موضوع می توان گفت تعریف فقها از عقد بیع مبتنی بر دوران حیات آن ها بوده است. اما در حال حاضر انواع مختلفی مانند حقوق و خدمات مورد معامله قرار می گیرند.

۲. مالیت: به نظر شیخ انصاری برخی از حقوق که قابل نقل و انتقال و مصلحه هستند اما چون مال نیستند نمی توانند در عقود معاوضی، عوض قرار گیرد. از این رو باید مالیت گواهی کاهش انتشار آلایندگی جهت اطمینان از صحت معاملات آن اثبات شود. مبیع باید منفعت عقلایی داشته باشد. قابلیت نقل و انتقال داشته باشد به این معنا که شرع آنان را مال بشناسد. مالیت کالا وجود عامل رغبت است. در این صورت ممکن است کالایی تنها در نزد برخی تقاضا وجود داشته باشد (خمینی، ۱۳۹۲، ج ۳، صص ۳-۴). شرط دیگری که فقهای امامیه بر شمرده اند، آن است که شیء از فراوانی برخوردار نباشد به این معنا که به راحتی قابل دسترسی نبوده و به دست آوردن آن نیاز به انجام کاری یا ایجاد معامله ای باشد. به گونه ای که عقلاء برای به دست آوردن آن از یکدیگر سبقت گرفته و با هم رقابت داشته باشند (حکیم، بی تا). حضرت امام (ره) در تعریف مال می فرماید: «مال، آن چیزی است که مورد رغبت عقلا باشد و از سوی آنان تقاضا گردد به نحوی که حاضر به پرداخت عوض و قیمتی در برابر آن باشند» (خمینی، ۱۴۱۵ ق). اما فقهای مذاهب مالکی و شافعی شرط مالیت را وجود انتفاع می دانند در این صورت اشیائی که نفعی ندارند، مالیتی نخواهند داشت (منصور بن یونس، ۱۴۱۳ ق، ج ۳، ص ۱۶۰).

این اوراق توسط یک نهاد ناظر به بنگاه هایی که آلایندگی کمتری تولید کرده اند، اختصاص می یابد. تقاضا برای این اوراق از دو جهت قابل تصور است؛ (۱) بنگاه های اقتصادی که مازاد آلایندگی دارند، به دلیل الزام دولت موظفند، از سایر بنگاه ها این اوراق را خریداری نمایند؛ (۲)

بررسی اوراق کاهش آلایندگی از منظر قاعده لاضرر: در این زمینه قاعده دیگری تحت عنوان لاضرر وجود دارد. اصل این قاعده روایتی از رسول اکرم است که فرمودند «الاضرر و لا ضرار فی الاسلام» (عاملی، ۱۴۰۹ ق، ج ۲۶، ص ۱۴). مطابق این قاعده کاری که به لحاظ شرعی به دیگری صدمه می رساند، حرام است. مشهور فقهای شیعه معتقدند که لاضرر بر همه احکام اولیه حکومت دارد

نوسان گیران و سرمایه گذاران جهت بهره‌مندی از نوسانات قیمت آن ممکن است وارد این بازار شوند.

از منظر فقهی مال به اعتبار وجود آن در خارج به سه دسته عین، منفعت و حق تقسیم‌بندی می‌شود (کاوند و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۹۰). فقها حق را به سلطنت بر شیء تعبیر کرده و آن را مرتبه ضعیفی از ملکیت می‌دانند (نائینی، ۱۴۱۳ق، ص ۹۲). پس با این تعریف اگر این گواهی را نشانگر حقی برای آلودگی هوا است.

اسقاط‌پذیری، نقل‌پذیری و انتقال‌پذیری از ویژگی‌های اصلی حقوق است (یزدی، ۱۳۸۷، ص ۵۶). در این اوراق نیز دارنده می‌تواند حق خود را استفاده نکند، یا آن را به دیگری واگذار کند. منظور از انتقال‌پذیری حقوق قابل انتقال به ارث است (اعتصامی و میرزاخانی، ۱۳۹۷) نکته‌ی دیگر آن است که به موجب قاعده تسلیط (الناس مسلطون علی اموالهم) (بجنوردی، ۱۴۱۹ق، ج ۱، ص ۲۴۲) هر مالکی می‌تواند هرگونه تصرفی در ملک خویش بنماید. در نتیجه به موجب این قاعده نمی‌توان قانونی جهت ایجاد سقف آلاینده‌ی برای یک بنگاه وضع نمود.

بررسی اوراق کاهش آلاینده‌ی از منظر قاعده لاضرر: در این زمینه قاعده دیگری تحت عنوان لاضرر وجود دارد. اصل این قاعده روایتی از رسول اکرم است که فرمودند «لاضرر و لا ضرار فی الاسلام» (عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۶، ص ۱۴). مطابق این قاعده کاری که به لحاظ شرعی به دیگری صدمه می‌رساند، حرام است. مشهور فقهای شیعه معتقدند که لاضرر بر همه احکام اولیه حکومت دارد (شیخ انصاری، ۱۴۱۱ق، ص ۳۷۲). امام خمینی نیز که قاعده لاضرر را نهی حکومتی می‌داند آن را بر قاعده تسلیط حاکم می‌داند. مطابق باند ۴۰ قانون اساسی نیز چنانچه تصرفات اشخاص در اموال و امالکشان موجبات زیان بر دیگران و تجاوز به منافع عمومی گردد، تصرفات مزبور ممنوع خواهد بود و باید توسط حاکمیت منع گردد. در نهایت از لحاظ شرعی و قانونی هر چند که بنگاه‌ها مالک اموال خود هستند، اما در حالیکه تولید آن‌ها موجب صدمه زدن به محیط زیست می‌شود، دولت می‌تواند در این زمینه ورود کرده و تولید آلاینده توسط آن‌ها را محدود نماید (اعتصامی و میرزاخانی، ۱۳۹۷).

بنا به نظر برخی از فقها،

مال به سه دسته اصلی عین،

منفعت و حق قابل تقسیم

است.

وضعیت اجرایی شدن مصوبات کمیته تخصصی فقهی

کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار از اردیبهشت ۱۳۸۶ فعالیت خود را شروع کرد. طبق ماده ۱۰ دستورالعمل تأسیس و فعالیت کمیته تخصصی فقهی (مصوب هیئت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار)، وظایف و اختیارات کمیته به شرح زیر است:

۱. ارزیابی ابزارهای مالی جدید پیشنهادی برای استفاده در بورس‌ها و بازارهای خارج از بورس از دیدگاه فقهی
 ۲. بررسی شبهات فقهی در مورد ابزارهای مالی و ارائه راه‌حلهای مناسب
 ۳. ارزیابی ابزارهای مالی در مقام عمل به منظور اطمینان از حسن اجرای آنها
 ۴. طراحی ابزارهای مالی اسلامی برای بازار سرمایه کشور و پیشنهاد آن به هیئت مدیره سازمان
 ۵. همکاری با کمیته‌ها و شوراهای مشابه در سایر سازمان‌های داخلی و خارجی
 ۶. همکاری در توسعه و گسترش برنامه‌های آموزشی و انتشارات علمی در زمینه مالی اسلامی
 ۷. همکاری در برگزاری نشست‌های علمی در زمینه مالی اسلامی
 ۸. بررسی ابعاد فقهی مسائل بازار سرمایه
 ۹. انجام سایر موارد ارجمندی سازمان در راستای مأموریت کمیته
- در راستای انجام وظایف محوله به این کمیته، موضوعات مختلفی در دستور کار آن قرار گرفته است و نتایج مباحث مطرح شده در قالب مصوباتی تنظیم و ارائه شده است. در این بخش از بولتن، به معرفی عناوین این مصوبات و وضعیت اجرایی شدن آنها پرداخته می‌شود.
- مصوبات کمیته تخصصی فقهی از ابتدا تا کنون در سه دسته ابزارهای تأمین مالی، قراردادهای معاملات و نهادهای مالی دسته‌بندی شده‌اند که در ادامه وضعیت اجرایی شدن آنها ارائه خواهد شد.

ابزارهای تأمین مالی

در حوزه ابزارهای مالی تاکنون موارد زیر معرفی و اجرا شده‌اند؛

نام اوراق	مصوبات مربوطه	وضعیت اجرایی	زمان تصویب دستورالعمل	تاریخ اجرایی شدن
اوراق مرابحه	ساختار اوراق مرابحه	✓	۱۳۹۰	۱۳۹۱
	اوراق مرابحه عام	✓		۱۳۹۸
	پذیره‌نویسی به قیمت بازار	✗		-
	قابل تبدیل/تعویض با سهام	✗		-
اوراق جعاله (بعز حق بهره برداری)	ساختار اوراق	✗	۱۳۹۷	-
اوراق سفارش ساخت	ساختار سفارش ساخت	✓	۱۳۹۲	۱۳۹۴
	قابل تبدیل/تعویض با سهام	✗		-
	پذیره نویسی اوراق به قیمت بازار	✗		-
اوراق اجاره	ساختار اوراق اجاره	✓	۱۳۹۰	۱۳۸۹
	اجاره با نرخ شناور	✗		-
	اوراق اجاره مبتنی بر دارایی طلبکاران	✗		-
	اجاره سهام	✓		۱۳۹۶
	تسویه زودتر از موعد اوراق اجاره	✗		-
	پذیره نویسی به قیمت بازار	✗		-
اوراق خرید دین	ساختار اوراق	✓	۱۳۹۶	۱۳۹۸
	خرید دین کالایی	✗		-
	اوراق خرید دین بانک های دولتی	✗		-
اوراق رهنی	ساختار اوراق رهنی	✓	۱۳۹۴	۱۳۹۴
	پذیره نویسی اوراق به قیمت بازار	✗		-
اوراق منفعت	ساختار منفعت	✓	۱۳۹۶	۱۳۹۶
	تعهد به پرداخت حداقل سود	✗		۱۳۹۶
	اوراق منفعت مبتنی بر سهام	✗		-
	پذیره نویسی اوراق به قیمت بازار	✗		-
اوراق جعاله حق بهره برداری	ساختار اوراق	✓	۱۳۹۷	-
اوراق مشارکت	ساختار اوراق	✗	۱۳۷۶	۱۳۸۷
	پذیره نویسی اوراق به قیمت بازار	✗		-
اوراق وکالت	ساختار اوراق وکالت	✗	۱۳۹۸	-
اوراق مضاربه	ساختار اوراق مضاربه	✗	۱۳۹۷	-
اوراق گواهی سرمایه‌گذاری خودرو	ساختار اوراق	✗	-	-
اوراق بیمه اتکایی	ساختار اوراق	✗	۱۳۹۷	-
اوراق عاملیت واسطه‌گری	ساختار اوراق	✗	-	-
اوراق مزارعه/مساقات	ساختار اوراق	✗	-	-

اوراق بهادار اسلامی با سود ثابت میان دوره‌ای

اوراق بهادار اسلامی با سود متغیر میان دوره‌ای

قراردادها و معاملات

در حوزه قراردادها و معاملات تا کنون موارد زیر معرفی و اجرا شده‌اند:

تاریخ اجرایی شدن	تاریخ تصویب دستورالعمل	وضعیت اجرایی شدن	نوع قرارداد	نوع قرارداد/معامله	قراردادها
۱۳۹۳	۱۳۸۹	✓	آتی سهام	قراردادهای آتی	
۱۳۹۸	-	✗	آتی سید سهام		
۱۳۸۷	۱۳۸۶	✓	آتی کالا		
-	-	✗	آتی ارز		
-	-	✗	آتی اسناد خزانه اسلامی		
۱۳۹۵	۱۳۹۷	✓	اختیار معامله سهام	قرارداد اختیار معامله	
-	-	✗	اختیار معامله سید سهام		
-	-	✗	وارانت		
-	-	✗	فروش تعهدی	فروش استقراری	
-	-	✗	ترکیب بیع نقد و سلف		
-	-	✗	ترکیب فروش به همراه دو اختیار		
-	دستورالعمل فعلی منطبق با مصوبه کمیته فقهی	✗	مبتنی بر مشارکت	خرید اعتباری سهام	
-		✗	مبتنی بر مباحه		
-	-	✗	تضمین باز خرید سهام	سایر	
۱۳۹۳	۱۳۹۷	✓	فروش سهام همراه با دو اختیار خرید و فروش		
۱۳۹۸	-	✓	قرارداد کشف پرمیوم	معاملات	
-	-	✗	معاملات تقلیدی		
-	-	✗	تسویه چند مرحله‌ای		
-	-	✓	فروش تیرآهن بر اساس وزن تئوریک		
-	-	✗	عدم شفافیت قیمت در معاملات سهام		
-	۱۳۹۸	✓	سرمایه‌گذاری مانده وجوه مشتریان در کارگزاری		
۱۳۹۳	۱۳۹۲	✓	انتقال قطعی و همیشگی		معاملات مربوط به دارایی فکری
-		✗	واگذاری حق بهره برداری برای مقدار معین		
۱۳۹۶		✓	واگذاری حق بهره برداری برای مدت معین		

نهادهای مالی

در حوزه نهادهای مالی تاکنون کمیته فقهی در رابطه با موضوعات زیر مصوبه داشته است:

سال اجرایی شدن	وضعیت اجرایی	نام صندوق	نوع صندوق
۱۳۹۵	✓	صندوق زمین و ساختمان	صندوق سرمایه گذاری در املاک
۱۳۹۶	✓	صندوق سرمایه گذاری پروژه	
-	✗	صندوق ارزی	
-	✓	صندوق تضمین تسویه وجوه	صندوق‌هایی با اهداف خاص
-	✗	صندوق وقف سهام	صندوق‌های خیرخواهانه
۱۴۰۰	✓	صندوق سرمایه گذاری با دو نوع واحد سرمایه گذاری	صندوق‌های سرمایه گذاری در سهام
-	✗		ضمانت واحدهای سرمایه‌گذاری
-	✗		رسید برگ قابل معامله

منابع

- اعتصامی، سیدامیرحسین و میرزاخان، رضا. (۱۳۹۷). بررسی فقهی معاملات اوراق اعتبار آلاینده‌گی. اقتصاد اسلامی. ۱۸ (۷۱): ۲۵۹-۲۲۷.
- انصاری دزفولی، مرتضی بن محمدامین (۱۴۱۵ق)، کتاب المكاسب المحرمه و البیع و الخيارات (ط. الحدیثه)، ج ۳، ۱، چ ۱، قم: کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری.
- بجنوردی، سیدحسن؛ القواعد الفقهیه؛ ج ۱، قم: نشر الهادی، ۱۴۱۹ق.
- حکیم، سیدمحسن (بی‌تا)، نهج الفقاهه، قم، انتشارات ۲۲ بهمن.
- خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۹۲). کتاب البیع، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار الإمام الخمینی (قدس سره).
- خمینی، سید روح الله موسوی (۱۴۱۵ق)، کتاب البیع، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، الطبعة الخامسة، جلد ۱.
- دورنمای آتی رژیم حقوقی تغییرات اقلیمی: فرصت‌ها و تهدیدات پیش‌روی کشور. محمدصادق احدی، ارائه شده در جلسه هم‌اندیشی بررسی چالش‌های مربوط به تغییر آب و هوا و پیاده‌سازی مطالبات کنوانسیون در کشور. قابل دسترسی در آدرس: www.climate-change.ir
- سیاست‌های کلی محیط‌زیست (۱۳۹۴/۰۸/۲۶)
- سیدامیرحسین اعتصامی، رضامیرزاخان س (۱۳۹۷). بررسی فقهی معاملات اوراق اعتبار آلاینده‌گی، فصلنامه پژوهشی اقتصاد اسلامی
- شیخ انصاری، مرتضی (۱۴۱۱ق) کتاب المكاسب؛ ج ۱، چ ۲، قم: منشورات دار الذخائر.
- عاملی، محمدبن-حسن؛ وسائل الشیعة؛ ج ۲۴، چ ۱، قم: مؤسسه آل-البیت، ۱۴۰۹ق.
- قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۸۴.
- قانون برنامه پنجساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۴۰۳)
- قانون بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور

trading, an overview of current development, Stockholm environment institute.

30) Contract specifications, European Energy Exchange, 2014. Available at: www.eex.com

31) Carbon financial instrument, United States, futures, ICE futures Europe, 2014. Available at: www.theice.com

32) Option on carbon financial instrument, United States, futures, ICE futures Europe, 2014

33) Contract specification: EUA future contracts, Nasdaq OMX. Available at: www.nasdaqomx.com

34) Contract specification: EUA option contracts, Nasdaq OMX. Available at: www.nasdaqomx.com

35) Nasdaq OMX commodities 2011 review. Available at: www.nasdaqomx.com

36) Iran second national communication to UNFCCC, Department of environment, 2010. Available at: www.climate-change.ir

37) Fisher, B.S. et al. (1996). An Economic Assessment of Policy Instruments for Combatting Climate Change. In: Climate Change 1995: Economic and Social Dimensions of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Second Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change

38) www.salamatnews.com

39) www.un.org

40) www.climate-change.ir

41) www.ipcc.ch

42) www.wikipedia.com

43) www.thegef.org

44) www.abp.nl

45) www.carbonmarketwatch.org

46) www.theclimategroup.org

47) www.eex.com

48) www.theice.com

49) www.nasdaqomx.com

50) www.fararu.com

51) www.worldbank.org

(۱۵) قانون مالیات بر ارزش افزوده (مصوب ۱۳۸۷)

(۱۶) قانون مالیات بر ارزش افزوده (مصوب ۱۴۰۰)

(۱۷) قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا، مصوب ۱۳۷۴.

(۱۸) قانون هوای پاک (مصوب ۱۳۹۶)

(۱۹) کاوند، مجتبی؛ میرزاخانی، رضا؛ اعتصامی، سید امیرحسین و موسویان، سید عباس (۱۳۹۳). مبانی فقهی و حقوقی بازار دارایی‌های فکری، (۲۶)، ۷-۱۰۷، ۷۵-.

(۲۰) مجموعه قوانین و مقررات حفاظت محیط‌زیست ایران، متن پروتکل کیوتو در مورد کنوانسیون چهار چوب سازمان ملل متحد در مورد تغییر آب و هوا، سازمان حفاظت محیط‌زیست، ۱۳۷۹.

(۲۱) مجموعه قوانین و مقررات حفاظت محیط‌زیست ایران، متن کنوانسیون تغییر آب و هوای سازمان ملل متحد، سازمان حفاظت محیط‌زیست، ۱۳۷۹.

(۲۲) مصوبه هیئت وزیران در خصوص معیارهای تعیین سطح آلاینده‌گی واحدهای تولیدی صنعتی، معدنی و خدماتی آلاینده (۱۴۰۱/۱۲/۲۱)

(۲۳) منصور بن یونس. (۱۴۱۳ق). کشف القناع، ریاض: دارعالم الکتب.

(۲۴) نائینی، میرزا محمد حسین (۱۴۱۳ق). المکاسب و البیع، قم، دفترانتشارات اسلامی، جلد ۱.

25) Wangenstein, I. (2012). Power system economics: the Nordic electricity market.

26) Talberg, A. and Swoboda, K., 2013, Emissions trading schemes around the world, Parliament of Australia - Department of Parliamentary Services.

27) Yujie Lu, Xinyuan Zhu, Qingbin Cui (2012). "Effectiveness and equity implications of carbon policies in the United States construction industry". Building and Environment (Elsevier Ltd.) 49: 259-269.

28) Dion, J. (2015). Canada's emissions trends 2014 report: updates, outcomes, and reflections, international institute for sustainable development.

29) Han, G. et al. (2012). China's carbon emission

حفاظت از محیط زیست یکی از شاخصه‌ها و مولفه‌های اصلی توسعه پایدار است و گواهی کاهش انتشار آلاینده‌گی، یک ورقه بهادار است که در برخی از بازارهای سرمایه توسعه یافته به عنوان یک محصول مالی برای مدیریت آلاینده‌گی صنایع و افزایش جذابیت برای سرمایه‌گذاری در نظام حفاظت از محیط زیست انتشار یافته است. در بازار سرمایه ایران هم، این گواهی‌ها از سال ۱۴۰۲ در دستور کار نهاد ناظر و شرکت بورس انرژی ایران قرار گرفته است و با پیگیری ارکان ذیربط امیدوار هستیم شاهد انتشار این گواهی‌ها در بازار سرمایه باشیم. شماره اخیر بولتن بازار سرمایه اسلامی به تبیین زوایای اجرایی، مالی، حقوقی و فقهی این محصول پرداخته است. این شماره از بولتن، با پیگیری و اقدامات مشترک شرکت بورس انرژی ایران، اداره نظارت بر بورس های کالایی و اداره مطالعات مالی اسلامی سازمان بورس و اوراق بهادار تدوین شده است و از محققان ارجمند تقاضا می‌شود نظرات خود در خصوص این محصول مالی را از طریق آدرس ذیل در اختیار اداره مطالعات مالی اسلامی سازمان بورس و اوراق بهادار قرار دهند.

محمد مهدی فریدونی
کارشناس اداره مطالعات مالی اسلامی
۰۲۱۸۴۰۸۳۱۷۷
fereydooni.m@seo.ir

سازمان بورس و اوراق بهادار
مدیریت پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی
اداره مطالعات مالی اسلامی
نشانی: تهران / میدان ونک / خیابان ملاصدرا / سازمان بورس و
اوراق بهادار / ساختمان شماره ۲ / پلاک ۲۷ / طبقه اول
تلفن: ۰۲۱ - ۸۴۰۸۳۱۶۳ - rdis.seo.ir

